

Біла І.М. Формування світосприймання дитини в умовах сім'ї / І. М. Біла // Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи : збірник наукових матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. Конф. (20 травня 2016 року, м. Полтава) / за заг. ред. С.П.Яланської. – Полтава : Видавець Шевченко Р.В., 2016. – с. 10-14.

УДК 159.922.73-053.4

ФОРМУВАННЯ СВІТОСПРИЙМАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ СІМ'Ї

І. М. Біла,
провідний науковий співробітник
лабораторії психології обдарованості
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України,
доктор психологічних наук, професор

Базовим у формуванні особистості дитини, її світосприймання є дошкільний вік. Сприймання, трактування дійсності починається з вражень, які малюк отримує від спілкування з дорослими, своїм оточенням. Він стає тим, до чого звикає, в чому зростає, з чим зживається, до чого в нього виникають інтереси і схильності. Поступово в дитини вибудовується своя власна призма світосприймання, що дає змогу певним чином бачити все навколо, відкривати невидимі іншим точки, кути, площини зору, будувати образи, візуальні конструкції, обирати серед них пріоритетні, що й визначає її світобачення, світогляд і зрештою, життєвий шлях.

Світосприймання є стрижнем особистості, її характеру та поведінки. Воно визначає психічний стан, спрямовує діяльність. Позитивне, змістовне світосприймання формує світогляд здорової, успішної людини. Негативно налаштований фокус сприймання світу призводить до песимістичних деструктивних утворень особистості. Ці люди живуть у світі недовіри, в очікуванні невдач та негараздів. Психологічний негативізм понижує й тонус усього організму.

Значущість раннього, дошкільного періоду становлення світосприймання важко переоцінити. Адже у цей час інтенсивно конструюється, вибудовується

образ світу з тих елементів, образів, які дитина у супроводі з дорослим сприймає, засвоює та акумулює у свій світоглядний депозит.

Дошкільна освіта, що є сьогодні обов'язковою, ставить собі за мету формування творчої особистості дитини, розвиток позитивного світосприймання, набуття соціального досвіду, збереження та зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я дитини. У дошкільних навчальних закладах педагоги, задовольняючи пізнавальні потреби дітей, крізь призму поставлених завдань, проводять з ними різні ігри, вправи, бесіди, читання, обговорення художньої літератури, екскурсії, прогулянки тощо.

Варто нагадати: відвідування дитиною дошкільного закладу не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати й навчати її в родинному колі, про що йдеться у статті 8 Закону України "Про дошкільну освіту". Батьки відповідальні перед суспільством та державою за розвиток, виховання й навчання дітей, а також за збереження їхнього життя, здоров'я, людської гідності тощо. Та, на жаль, батьки часом перекладають свої обов'язки на плечі педагогів. Ігнорування виховних функцій сім'ї, неузгодженість виховних стратегій, орієнтирів сім'ї й дитячого садка можуть зводити нанівець зусилля педагогів, деформувати те, що закладено в дітей і розвинуто в стінах дошкільного закладу. Через хронічний брак часу в дорослих, проблеми матеріального забезпечення сім'ї поза увагою тат і мам залишається потреба дитини в спілкуванні. Удома малюк досить часто, покинутий сам на себе, самотійно задовольняє потребу в пізнанні за допомогою телебачення та комп'ютера. Пізнавальна й емоційна депривація часто знаходить вихід у надмірному захопленні дитини мультиплікаційними фільмами та комп'ютерними іграми, що подекуди мають деструктивний характер.

Чи стане дитина, яка зростає на агресивних телевізійних бойовиках, комп'ютерних іграх чи в атмосфері постійних конфліктів між батьками, увагу якої не сфокусовано на сприйманні добра, доброчинною та позитивно налаштованою? Чи цікавитиметься в майбутньому астрономією, історією тощо, коли їй не трапиться дорослий, що покаже зорі або цікаво розповість про історичну подію? Дослідження показують: людина, яка є поціновувачем мистецтва, як правило,

зростала в оточенні прихильників мистецтва, а дитинство того, хто проявляє агресивність у спілкуванні, пройшло у небезпечному, стресовому середовищі, де він привчився завжди “тримати оборону”.

Компенсувати брак корисних інформаційних ресурсів до снаги тільки турботливим та небайдужим батькам, а зорієнтувати їх у цьому можуть педагоги, застосовуючи **різні форми роботи**: безпосередні — лекції, семінари, консультації — та опосередковані — віртуальні конференції, читання статей, анкетування, влаштування стендів для батьків, оформлення папок-пересувок тощо.

З’ясувати, як їхня дитина сприймає світ, батькам допоможуть **діаграми та анкети для визначення джерел і змісту інформації**, яку отримує дитина (*див. Додаток*). Їхня цінність полягає в тому, що вони є водночас діагностично-корекційним засобом і способом виявлення та оптимізації змісту розвивального інформаційного простору, в якому зростає дитина.

Отримати уявлення про світосприймання дошкільника доролі можуть і за допомогою **спостережень за його грою**, аналізуючи обраний ним сюжет (тематику, зміст, розвиненість та перспективу), роль уяви в його розгортанні, виборі ігрових ролей та дій, його емоційну й естетичну наповненість.

Оцінюючи результати **продуктивної діяльності** за задумом (малювання, конструювання, ліплення і т. ін.), дорослі визначають сферу інтересів дитини, емоційний акцент її суб’єктивного вибору.

Цікаву інформацію дає також аналіз відповідей малюків на діагностичні запитання.

Запитання до дітей

- Що тобі найбільше подобається (не подобається) в житті?
- Чим тобі подобається займатися? Які твої улюблені заняття?
- Чого боїшся?
- Які твої улюблені іграшки (книжки, телепередачі)?
- Що цікавого тобі розповідають дорослі?
- Що ти бачив у парку (в лісі, на виставці, в музеї)?
- Ким ти станеш, коли виростеш?

— На кого хочеш бути схожим?

Можна запропонувати дошкільнятам **вправи на прояв фантазії**, що теж дасть уявлення про їхні змістові пріоритети. Зокрема, демонструючи дитині картину К. Малевича “Чорний квадрат” або зображення крапки на аркуші паперу, можемо запитати: “Що зображено на картині?”; показуючи камінець круглої форми або шматок пластиліну коричневого кольору, запропонувати поміркувати: “Чим може бути цей предмет?”.

Показовим є також **тлумачення дитиною змісту етичних понять** (вправа “Поясни значення слова”): *добра людина, недобра людина, радість, зло, дружба, страх, гарне, потворне, гумор* тощо. Пояснюючи ці поняття, дитина показує своє розуміння закладеного у них змісту, наповненість власного досвіду, його емоційний акцент та потребу в розширенні життєвої практики.

Прикро, якщо діти не можуть пояснити значення основних моральних категорій, не розуміють, що таке добре, а що — погано. Несформованість критеріїв об’єктивного оцінювання дезорієнтує малюка в соціумі, формує у нього псевдоеталони.

Щоб відповіді, ігри дошкільнят, їхня продуктивна діяльність (малювання, конструювання, аплікація) наповнювалися позитивним змістом, важливо щоденно демонструвати дитині власні зразкові життєві сюжети, сповнені добра та прикладів для наслідування, привертати їхню увагу до краси, спрямовувати пізнавальний інтерес у конструктивний бік.

Аналіз результатів спостережень за дітьми у ході різних видів діяльності, їхньої поведінки, відповідей, образів, що переважають у задумах малюків, дає дорослим поштовх до вироблення стратегії взаємодії з дітьми, саморозвитку та вдосконалення навичок спілкування, створення у сім’ї розвивального простору, позитивного психологічного клімату. Відповіді на запитання анкети не тільки зорієнтують батьків на аналіз власної виховної стратегії, а й допоможуть замислитись над проблемою вибору правильних інструментів впливу на пізнавальну сферу дитини, формування її особистісних якостей, активізують батьківську позицію відповідальності за майбутнє своїх дітей. Тільки за умови

свідомого та відповідального ставлення до батьківства, сімейного виховання дитина виросте фізично, психічно та духовно здоровою, а становлення її світогляду буде позитивним та повноцінним.

Література

1. Біла І.М. Індивідуальні особливості сприймання, їх роль у конструюванні реальності / І. М. Біла // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К: Видавництво «Фенікс», 2012. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 15. – С. 62-68.

2. Біла І.М. Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників / І. М. Біла. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2009. – 120 с.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. Bila I.M. Indy`vidual`ni osobly`vosti spry`jmannya, yix rol` u konstruyuvanni real`nosti / I. M. Bila // Aktual`ni problemy` psy`xologiyi: zb. nauk. pracz` Insty`tutu psy`xologiyi imeni G. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny`. – K: Vy`davny`czstvo «Feniks», 2012. – T. XII. Psy`xologiya tvorchosti. – Vy`p. 15. – S. 62-68.

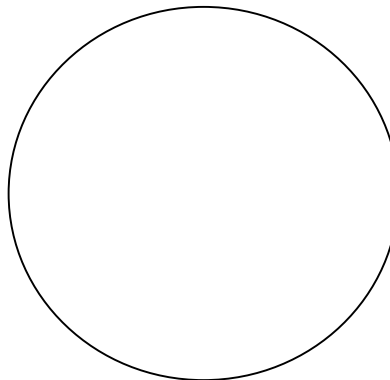
2. Bila I. M. Rozvy`tok piznaval`noyi diyal`nosti doshkil`ny`kiv / I. M. Bila. – Kamyanecz`-Podil`s`ky`j: PP Moshy`ns`ky`j V. S., 2009. – 120 s.

Додаток

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ СВІТОСПРИЙМАННЯ ДИТИНИ

На прикладі кругової діаграми позначте співвідношення різних джерел інформації (у відсотках) в житті дитини:

- 1) спостереження за навколишнім;
- 2) бесіди з близькими дорослими;
- 3) заняття у навчальному закладі;
- 4) читання художньої літератури;
- 5) прогулянки у природі;
- 6) відвідування виставок, концертів;
- 7) розвиваючі ігри;
- 8) телебачення;
- 9) комп'ютер;
- 10) інше.

Зафарбуйте у кожному секторі червоним кольором той відсоток інформації, яка, на Вашу думку, є для дитини корисною.

АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ *Анкета*

РОЗВИВАЛЬНИЙ ПРОСТІР

1. Назвіть пізнавальні інтереси членів родини у якій живе дитина.

2. Чи створено для дитини розвивальне середовище? Які розвивальні засоби складають його?

3. Як заохочується та підтримується пізнавальна активність, ініціатива малюка?

СПІЛКУВАННЯ

1. Скільки годин на тиждень Ви присвячуєте спілкуванню з дитиною?

2. Якими є найбільш поширені теми для спілкування?

3. Чи супроводжуєте пізнавальну активність малюка коментарями та цікавими розповідями?

ІГРИ ТА ІГРАШКИ

1. Які іграшки переважають вдома у малюка?

2. В які ігри грається дитина? Улюблені ігри Вашого малюка.

3. Джерела виникнення ігор дитини (Ваші пропозиції, власний вибір, наявні реквізити, наслідування побаченого раніше тощо).

4. Яку роль Ви приймаєте в іграх малюка (спостерігача, режисера, учасника)?

5. Яким є Ваше бачення розвитку ігрової діяльності дитини?

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА

1. Як на Вашу думку художні твори впливають на розвиток дитини?

2. В який спосіб Ви знайомите дитину з художньою літературою?

3. Як часто дитині читають казки та вірші?

4. Улюблені художні твори дитини?

ПРИРОДА

1. Скільки часу Ви присвячуєте прогулянкам дитини у природі?

2. Чим займаєтесь із дитиною у природі?

3. Яку корисну інформацію дитина отримує в ході прогулянок?

МИСТЕЦТВО, МУЗИКА, КРАСА

1. Як залучаєте дитину до культури?

2. Хто і у який спосіб знайомить малюка з творами мистецтва?

3. Які музичні та мистецькі твори були першими у його художньо-естетичному вихованні?

4. Улюблені мистецькі твори дитини.

ТЕЛЕБАЧЕННЯ, ПК

1. Скільки годин на тиждень Ваша дитина присвячує перегляду телепередач (заняттям з комп'ютером)?

2. Які передачі ТВ дивиться, яку інформацію у ПК переглядає?

3. Улюблені телепередачі Вашого малюка.

4. Які телевізійні передачі позитивно впливають на дитину?

5. Які види діяльності на комп'ютері найбільш корисні для неї?

6. Яка телевізійна та комп'ютерна інформація негативно впливає на дитину?

